

Ingar Holm

Martin Tranmæl i USA

En vurdering av den betydning Tranmæls USA-opphold hadde på hans politiske tenkning fram til 1918.

Martin Tranmæl spilte sin første betydelige rolle i norsk arbeiderbevegelses historie som den samlende skikkelsen i Den norske fagopposisjon. Denne organisasjonen førte, sammen med Norges socialdemokratiske ungdomsforbund, kampen om radikaliseringa av DNA fram til seier i 1918. Fagopposisjonens ideologi blei nok for en stor del formet av Tranmæl, og hovedsiktepunktet med denne artikkelen er å forsøke å vise i hvor stor grad erfaringer fra USA spilte inn når det gjaldt å forme Tranmæls politiske tenkning i denne perioden. Etter 1918 var den politiske kampen Tranmæl sto oppe i av en helt annen karakter enn før, og erfaringene fra USA spilte nok her mye mindre rolle for hans standpunkter.

Jeg vil ikke her ta opp noen vurdering av Tranmæls betydning for radikaliseringa av den norske arbeiderbevegelsen. Dette ville sprengje rammen for denne vesle artikkelen; jeg måtte ha vurdert forholdet enkeltindivid/bevegelse teoretisk og trukket inn faktorer på det økonomiske, sosiologiske og politiske planet. Jeg har forsøkt å vurdere dette i en artikkel i Historisk Tidsskrift (Nr. 1 1976), og konkluderte der med at Tranmæl fikk slik betydning fordi han i sjelden grad agiterte for en ideologi som harmonerte med mottakernes forutgående holdninger. Med en spissformulering kan en si at han ikke skapte nye forestillinger, men formulerte latente holdninger.

Før jeg tar for meg forholdet mellom Tranmæls erfaringer fra USA og hans politiske tenkning fram til 1918, vil jeg gi et kort riss av hans opphold i USA.

Oppholdet i USA

I åra 1900 til 1910 fant den siste store emigrasjonsbølgen til USA sted, omkring 20.000 nordmenn dro hvert år over havet i gjennomsnitt. Derfor var det vel få som reagerte noe særlig

da den 21 år gamle malersvennen Martin O. Tranmæl la fra kai ombord på emigrantskipet Zero den 28. mars 1900. Men Tranmæl hadde ikke til hensikt å slå seg ned i USA, han dro for å lære.

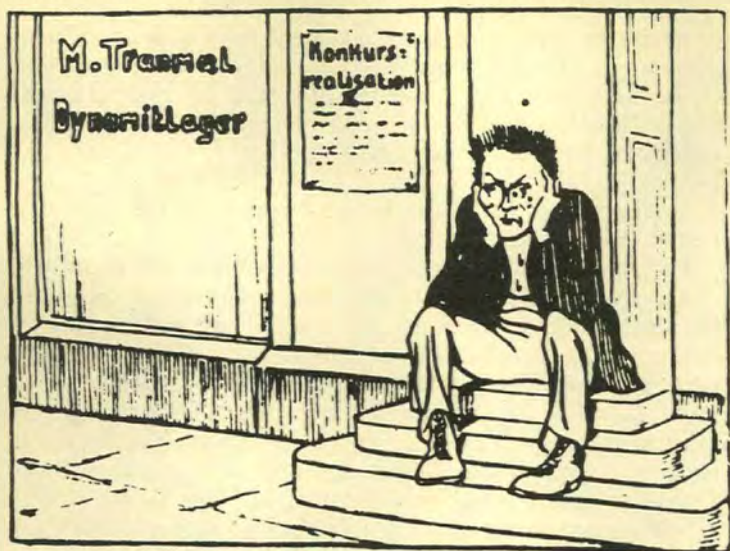
Framme i USA dro han direkte til sine to brødre, Iver og Ole, som hadde emigrert en fem-seks år før, og slått seg ned i Superior i Wisconsin. Tranmæl blei her et års tid for å bli fortrolig med språket og amerikanske forhold. Våren 1901 dro han så vestover, gjennom Minnesota, Nord-Dakota og Montana, til San Fransisco. Her fulgte Tranmæl valget på borgermester i en av byens forsteder, Oakland. Sosialistenes kandidat var ingen ringere enn forfatteren Jack London. Fra San Fransisco dro han sydover til Los Angeles. Her blei han medlem av malernes union, Brotherhood of Painters. Dette var en konservativ organisasjon, preget av laugsånd og uten perspektiver utover kampen for dagskravene. Våren 1902 var Tranmæl gått trett av Amerika for denne gangen, og han dro hjem til Trondheim.

Etter å ha drevet et intenst agitasjonsarbeide hjemme, dro han tilbake til USA igjen høsten 1903. Under dette oppholdet drev han mer systematiske studier av amerikansk arbeiderbevegelse enn under det første oppholdet, og han kom også i nærmere kontakt med amerikanske arbeiderorganisasjoner.

Han besøkte også denne gangen brødrene sine, men dro raskt sydover til Los Angeles, som var den byen i USA hvor han oppholdt seg lengst, til tross for at han fant det evige godværet i California trettende i lengden. Tranmæl benyttet tiden til å ta kveldsundervisning i nasjonaløkonomi, samtidig med at han som vanlig sendte reisebrev til Ny Tid. På denne tiden foregikk den store gruvestreiken i Colorado, og Tranmæl sendte to brev hjem til avisa hvor han viser grundig hvilke brutale midler arbeidskjøperne brukte for å slå ned streiken.

Sommeren 1904 dro han via San Fransisco til Seattle hvor han tilbrakte sommeren. På høstparten dro han over Rocky Mountains ned til St. Louis hvor han så verdensutstillingen. Han var ikke begeistret over hva han så, det hele var etter hans mening en «privatkapitalistisk spekulationsplan». Det neste stedet han besøkte var Cairo. Her fikk han anledning til å studere negrenes stilling på nært hold.

Fra høsten 1904 til forsommeren 1905 flakket Tranmæl rundt i USA og var vesentlig opptatt med å arbeide. Han reiste alltid på billigste måte. En gang benyttet han seg av et knep som var ganske vanlig blant fattige omstreifere: han tok

Arbeidernes faglige kjæmper holdt stevne
og planla hvordan de paa hurtigste vis
faar kapitalisternes mur til at revne
og omskaper verden til et paradys.

Man valgte hr. *Lians* forsigtige skridt
og vraket hr. *Tranmæls* patent-dynamit.

Hvepsen nr. 26, 1913

seg jobb på et anlegg langt unna. Entreprenøren betalte tog-
reisa fram, og etter å ha jobbet en dag, sa han opp, og hadde
fått en gratis jernbanereise. Ellers var det gode tider i Ame-
rika, så det bød ikke på problemer å få arbeid for en som
kunne et håndverk.

Chicago blei det neste stedet hvor Tranmæl oppholdt seg
lengere tid, og dette oppholdet blei også svært viktig for ham.
Her var han tilstede, som tilskuer, ved stiftelseskongressen til
Industrial Workers of the World. Møtet med denne organisa-

sjonen skulle bety mye for Tranmæls politiske utvikling, og han beskrev den i to begeistrede brev til Ny Tid. Under Chicagooppholdet var han også med den skandinaviske gruppa av de Leons sosialistparti. Dette var lite, men var nok det amerikanske arbeiderpartiet som hadde den mest konsekvente og reflekterte politiske linja. Partiet støttet også fullt og helt opp om IWW.

Oppunder jul 1905 dro Tranmæl igjen tilbake til Norge, denne gang for godt.

Før jeg nå gir meg i kast med analysen av hvilken innflytelse USA-oppholdet fikk på Tranmæls politiske tenkning, må jeg nevne at det ligger et problem i kildenes karakter. Det finnes nemlig ytterst få utsagn hvor Tranmæl henviser direkte til erfaringer fra USA. Jeg har derfor i resten av artikkelen vært nødt til å gå ut fra følgende forutsetninger: når erfaringer fra USA stemmer overens med seinere utsagn, mener jeg det er rimelig å regne med påvirkning, selv om bakgrunnen for Tranmæls synspunkter selvsagt kan ha vært andre. Under denne argumentasjonsmåten ligger en psykologisk forutsetning: opplevelser i formende år betyr mye for et menneskes seinere holdninger.

Organisasjonserfaringer

Jeg vil i denne delen av artikkelen først ta for meg Tranmæls oppfatning av de faglige organisasjonene han kom i kontakt med i USA, for så å forsøke å påvise hvilke av disse erfaringene som kan spores i hans agitasjon i Norge.

Den dominerende fagorganisasjonen i USA mens Tranmæl var der, var The American Federation of Labor (AFL). Dette var en svært konservativ organisasjon, og Tranmæl kommer i sine brev med en grundig kritikk av den på en rekke punkter.

Han går kraftig ut mot den borgerliggjorte ledelsen i organisasjonen:

Det største fagforbund her i Amerika er «American Federation of Labor», og som hovedsagelig har sin styrke i Østen. Lederne i dette er venner af de professionelle levebrødspolitikere og kapitalistiske udplyndrere. Formanden, Samuel Gompers, er Marc. Hannas høire haand og er i alle *borgerblade* omtalt som en fornuftig og sindig mand.

Lad os vogte os for ledere, som roses i modstandernes presse. (Ny Tid 25/3 1904.)

For Tranmæl var det også et alvorlig ankepunkt at AFL ikke var politisk, dvs. at den ikke hadde noe klart sosialistisk siktepunkt:

Politik har været banlyst fra fagforeningerne. Mange røster har reist sig mod de reaktionære tendenser inden fagbevægelsen: men den Gomperkse klik sidder lige godt i sadelen endnu for alt dette. (Ny Tid 25/7 1905.)

Endelig slår Tranmæl fast at AFL står for klassesamarbeid, den splitter arbeiderne og hindrer organiseringa av hele arbeiderklassen:

Det gamle konservative fagforbund, «American Federation of Labor» (. . .) har langt fra opfyldt kravet paa en moderne fagorganisation. For det første er den grundet paa den falske lære, at arbeidernes og kapitalisternes interesser er fælles. Dernæst holder den arbeiderne splittet ved den gruppering, som idag eksisterer inden dens midte. De høje indtrædelsesafgifter i de fleste fagforbund benyttes som et monopoliseringsmiddel for de allerede organiserede og hjælper til at holde den store masse udenom organisationen. (Ny Tid 27/12 1905.)

Fram mot 1905 ble det dannet flere fagforbund med klart sosialistisk siktepunkt i USA. Særlig Western Federation of Miners sto for Tranmæl som en vellykket motorganisasjon til AFL:

Den amerikanske arbeiderføderationen (. . .) har selv senere havt endel rivaler. Disse har havt mindre held med sig undtagen det vestlige minearbeiderforbund, den organisation, som med saadan kraft og styrke førte kampen i den store Colorado-streik forleden aar. (Ny Tid 25/7 1905.)

Den 27. juni 1905 stiftet representanter for disse opposisjonelle organisasjonene Industrial Workers of the World (IWW) i Chicago. Tranmæl var som nevnt tilstede på stiftelsesmøtene, og han var svært begeistret for den nye organisasjonen. Vi kan se av hans artikler i Ny Tid hvordan han punkt for punkt betraktet IWW som AFLs diametrale motsetning. Den hadde et klart revolusjonært siktepunkt, i motsetning til AFLs ideologi som var preget av klassesamarbeidstanken og perspektivløs lønnskamp:

Grundet paa klassekampen har den (IWW) som sit endelige maal kapitalismens afskaffelse og indførelse af den socialistiske republik. (Ny Tid 27/12 1905.)

Organisasjonsformen til IWW tok sikte på å bryte ned fagskille-
lene, og alle arbeiderne hadde adgang til organisasjonen:

Mens det gamle «American Federation of Labor» (. . .) er nøie knyt-
tet til de faglige skranker, som tilhørte fortiden og nu mer og mer
udviskes, efterhvert som maskinteknikken stiger, er det nye «Verdens
industrielle arbeidere» (. . .) meget mer tidssvarende. Man er her
først og fremst medlem af det store forbund, og medlemsskabet i et
«fag» gir ret til at bli overflyttet som medlem af et andet fag eller en
anden arbeidsgren, naar det kræves. Medlemmer, der kommer fra
andre lande, blir her straks medlem af forbundet, naar han har depo-
neret sin medlemsbog. Begge disse rettigheder er nægtet et medlem
af «Den amerikanske arbeiderføderation».

Intrædelsespengene i den nye organisation er høist 5 dollars,
mens jeg f.eks. selv har betalt 25 dollars (100 kr.) for at bli medlem
af malerforbundet under «American Federation of Labor», og en-
kelte organisationer, f.eks. glaspusterne i New York, har en
indtrædelsesafgift af 500 dollars, næsten 2000 kr.! (Ny Tid 27/12
1905.)

I 1913 blei Den norske fagopposition dannet etter et par års
forberedelser hvor Tranmæl uten tvil var den drivende kraft.
To af de sentrale trekkene ved fagopposisjonens idégrunnlag
var de samme som Tranmæl hadde trukket fram som særlig
positive ved IWW: organisasjonens klart revolusjonære mål
og motstand mot den organisasjonsmessige oppdelingen i fag.

Tranmæl

uten ansvar

med ansvar

Hvepsen nr. 25, 1912

Om dette første skreiv Tranmæl i 1912:

Maalet maa aldtid være at tilintetgjøre det nuværende utbyttersystem og bygge et nyt, et socialistisk. Bevægelsen maa saaledes være *revolutionær*. Derefter maa ogsaa dens organisation, men fremfor alt dens kampmidler rette sig. De maa anlægges slik, at der ikke alene tages sigte paa at vinde øieblikkelige økonomiske fordele, men tillike at vække arbeiderklassen til revolutionær tænkning og bevissthet.

(. . .)

Dette kan desværre ikke sies at være tilfældet under de nuværende forhold. Fagorganisationens revolutionære formaal har været helt forsømt. Saa godt som alt arbeide har været lagt paa det rent dagpolitiske: at vinde smaa øieblikkelige fordele. Og saa at drive selvhjælpsvirksomhet, at overføre og uttaksere paa arbeiderne det som samfundet som saadant rettelig være forpligtet til at ta sig av.

Den norske fagbevægelse maa derfor tiltrods for sit ydre socialistiske anstrøk siges at være av samfundsbevarende art. (Faglige kampmidler. I Det tyvende aarhundrede, januar 1912.)

I en annen artikkel fra samme år argumenterer Tranmæl for industriforbund. Her er selve ordbruken faktisk et ekko fra reisebrevet til Ny Tid, skrevet sju år tidligere:

Den naturlige grænse for hvert forbund burde være den industrielle, ikke den faglige. Med maskinteknikkens utvikling og arbeidskjøpernes sammenslutning er de faglige skranker heldigvis blit brutt ned. Fagforbundene staar derfor igjen som vidnesbyrd om at tiden har løpet fra dem. Men slike mindesmerker har vi ikke raad til at holde paa i vor kamporganisation. Vi faar se at holde trit med utviklingen, skal vi være istand til at hevde os. (Faglige organisationsformer. I Det tyvende aarhundrede, mars 1912.)

Men om innflytelse fra IWW kan ha hatt betydning for Tranmæls klare holdning til betydningen av å samle hele arbeiderklassen, på tvers av fagskillene, kan denne innflytelsen ikke forklare den konkrete utforminga avsnittet om organisasjonsformene fikk i Trondhjemsresolusjonen. Her finner vi en treleddet organisasjonsstruktur, hvor det legges stor vekt på desentralisering:

(. . .) organisationsformerne ændres derhen, at landsorganisationen istedetfor landsomfattende forbund bygges paa lokale samorganisationer. Disse faar i forstaaelse med de enkelte foreninger ledelsen av lønskampen og agitationen og repræsentationsretten til landsorganisationens kongresser. En konflikts iverksættelse og avslutning avgjøres av de som berøres av denne. For at fremme det industrielle samarbeide, opdeles landsorganisationen i grupper svarende til de store industrier. (Fra fagopposisjonens program fra 1915, utgitt av fagopposisjonen.)

Hinsides alt hvad der er Tranmæls

De tranmælitiske falskpillere forsøker nu aa ekspropriere Trot-sky! Naar en mann som Tranmæl med hans principielle anti-centralisme, hans stivnede dogmatik, nu blander sig op i den russiske partidiskusjon virker det like harmonisk og naturlig som negerpynt i en europeisk nese.

(Arvid G. Hansen, Norges Kommunistblad 7/1 1924)

... den tranmælske svada ville bli avslørt som den groteske, aapenbare humbug den i virkeligheten var. En mann og en retning der allierer sig med slike elementer som protokoll-elefanten og Olavsridderen Lian, mannen med blancofortiden Falk og Revolver-Meyer — en slik mann og en slik retning kan ikke mene det saa svært alvorlig med sin masseaksjon.

(Norges Kommunistblad 18/1 1924)

Her skiller fagopposisjonen seg fra IWW, som gikk inn for en sentralisert organisasjonsstruktur: arbeiderne skulle samles i «One Big Union». Når fagopposisjonen sto for en annen organisasjonsmodell, kan dette delvis skyldes innflytelse fra folk i Trondheim som var påvirket av den kontinentale syndikalismen. På dette punktet var fagopposisjonen svært lik den franske syndikalistiske fagorganisasjonen C.G.T.

Innen arbeiderbevegelsen i de første ti-åra av vårt århundre blei det stadig diskutert hvordan forholdet mellom den politiske og faglige delen av bevegelsen skulle være. Sosialdemokratene mente at den politiske delen var overordnet, mens syndikalistene avviste alt politisk arbeid. På stiftelseskonferansen i 1905 inntok IWW et mellomstandpunkt. Det politiske arbeidet blei underordnet det faglige, men ikke avvist helt:

(...) a struggle must go on until the toilers come together on the political, as well as on the industrial field, and take hold of that which they produce by their labor through an economic organization of the working class without affiliation to any political party. (Sitert etter Paul F. Brissenden: The IWW — A Study of American Syndicalism. New York 1919. s. 349.)

Dette mellomstandpunktet var også karakteristisk for Tranmæls syn:

Først og fremst maa alle som har anledning til det ind i sine fagforeninger. De danner det egentlige grundlaget for vor aktion (. . .) Samtidig samles man i den politiske organisation. Dens formaal er at oplyse og organisere og sætte mænd og kvinder ind i kommunestyre og storting for at staa paa vakt om de andre og slaa til lyd for arbejderklassens interesser. (Ny Tid 4/11 1915.)

Her tror jeg ikke at IWWs holdning representerte noen avgjørende årsak til Tranmæls syn. Han var nok altfor følelsesmessig knyttet til DNA til å kunne agitere for en total avvisning av alt politisk arbeid, men hans overbevisning om at dette var et riktig standpunkt, blei vel styrket av at IWW mente det samme som ham.

Kamperfaringer

Det USA Tranmæl opplevde, var selvfølgelig et langt mer avansert kapitalistisk samfunn enn hva Norge var på samme tid. Derfor viste mekanismene i det kapitalistiske samfunnet seg mye klarere her. Gjennom studier av den amerikanske fagbevegelsens historie og arbeidskamper som fant sted mens han var i USA, kom en rekke grunnleggende trekk ved klassekampen i et moderne samfunn til å stå klart for Tranmæl. Jeg vil nå ta for meg en del hovedpunkter i Tranmæls erfaringer og forsøke å påpeke i hvilken grad de kan ha influert hans seinere holdninger.

For det første kom statens klassekarakter klart fram i de amerikanske streikekampene. Gang på gang benyttet arbeidskjøperne seg av det militære til å slå ned streikende arbeidere:

Næsten samtidig [i 1892] udbrød den langvarige og bitre streik i sølv- og blyminerne i Idaho. Arbejderne forlangte lønsforhøielse, men dette blev nægtet, hvorpaa de nedla arbeidet. Streikebrydere blev sanket sammen fra alle hold, og en bitter kamp fulgte. Lederne for fagforeningen blev arresterede og kastet ind i fugtige, usunde fangehuller, og deres organisation erklæret ulovlig. Man erklærede stedet under krigsbeleiring, som sedvanlig ved slige leiligheder, og de militære regjerede uindskrænket. Kapitalisterne kan nok benytte sig af statens hjælp. De har nok sine folk i de stillinger, hvor det «røyner», de karene.

Naar skal vi arbeidsfolk lære det samme? (Ny Tid 16/12 1904)

Dette kan ha underbygget to holdninger hos Tranmæl; for det første betydningen av at arbeiderklassen gjennom valg søkte å vinne flertallet i de parlamentariske organene, og for det andre hans klare anti-militarisme. I et innlegg på DNAs landsmøte i 1906 trekker han nettopp inn erfaringer fra USA for å begrunne sitt syn:

Vi maa ikke popularisere militarismen ved folkevæbningen. Paa landet var skytterlagsmedlemmerne vore største motstandere; det var dem, der gjorde sig gjældende under Karlstad. Bergensforslaget er konsekvent. Vi skal sætte vor kraft ind paa massetreiken. Reformmagere har det altid vrimlet af; men socialdemokratiet, der er revolutionært, maa holde greie linjer. I Amerika har kapitalismen ladet sig beskytte af militære; men selv en saa konservativ arbeiderorganisation som «Am. labour federation» har bestemt, at den, der melder sig ind i militsen, betragtes som udgaat af partiet. La os ikke holde paa denne liberale gjenganger. (Det norske arbeiderpartis 19. landsmøde 1906. Referat. Kristiania 1906. s. 16—17.)

Bruken av det militære, politiet og rettsapparatet gjorde det mulig for de amerikanske arbeidskjøperne å slå ned arbeiderne med svært brutale midler, slik Tranmæl skildrer det i denne artikkelen som omhandler en gruvestreik i Colorado i 1904:

Det skrækregimente, som har hersket i Colorado det sidste aar og især efter den afskyelige udaad udøvedes i Independence hvorved 15 streikebrydere blev dræbt ved en eksplosjon, savner endnu sidestykke i noget land. (. . .)

Man erindrer, at mineeierne hadde faat erklæret flere distrikter (countier) i beleiringstilstand, for derved at kværke streikerne. Men arbeidernes enestaaende opførsel og ro gav militsen altfor lidet at bestille. Mineeierne maatte se sig om efter nye midler. Fra alle de store streiker i de sidste aartier herover kjender man til midlerne: det er at ødelegge eiendomme og lægge skylden over paa de organiserte arbeidere.

Den afskyelige udaad ved Independence gav stødet til de grusomme forfølgelser mod arbeiderne og alle dem, som sympatiserede med dem. Byen Victor, som har jurisdiktion over stedet, hvor udaaden foregik, blev skuepladsen for de mest tragiske og uforskammede scenerier i den moderne tids historie. Byens officielle embedsmænd, som var venligstemte overfor arbeiderne, blev af arbeidsgivernes organisation nødt til at nedlegge sine embeder paa stedet. Distriktets politichef var den første til at bide i gresset for modstanden. Da han paa et tilkaldt møte af arbeidsgiverne vægrede sig for at opgi sin stilling, saa bare rystede de et toug foran ham, idet de gjorde ham forstaaeligt, at han snart vilde dingle mellem himmel og jord, om han øvede modstand mod deres forsæt. Dette var metoden langs hele linjen.

Alle fagforeningsmænd blev arresterede en gros og kastet ind i nogle for anledningen indrettede arresthuse. Grubearbeidernes egen bygning blev endog omdannet til en fængselsbule. Maskinisternes hall blev gjennomsgt og deres forsamlingsal vandaliseret, et pent bibliotek ødelagt, fuldmagter, tilhørende forskjellige logger tilintetgjordes, foreningsmærker reves istykker og protokoller konfiskeredes.

Derpaa fulgte da deportation af de organiserede arbeidere. Det ene jernbanetog efter det andre befordrede arbeiderne under militær eskorte enten over grensen mod Kansas eller New Mexico. Forældre, søskende, ægtefolk og børn blev uden nogen ceremonier adskilte. De oprivende scener, som fandt sted, var af de mest fortvilede, som kunde tænkes. Mændene blev ofte sat af togene midt ude i ørkenen, hvor de var uden levnedsmidler eller vand overgit til vilkaarlighederne. (Ny Tid 16/8 1904.)

Når Tranmæl seinere var så opptatt av at arbeiderne burde benytte flere og kraftigere midler i klassekampen, er det vel rimelig å regne med at inntrykk som disse kan ha bidratt til dette. Han hadde jo nøye kjennskap til hvordan arbeidskjøperne ikke skyr noen midler for å tvinge arbeiderne i kne i en krisesituasjon, derfor må arbeiderne utvikle midler som gjør dem istand til å føre kampen også på slike premisser. Agitasjonen for bruk av kampmidler som sabotasje og obstruksjon var vel det punktet i fagopposisjonens program som møtte sterkest motstand fra den etablerte arbeiderbevegelsen, men på dette området viste vel erfaringene fra USA Tranmæl at arbeiderne ikke måtte nære moralske betenkeligheter ved å føre sin kamp med så kraftige midler som mulig. Dette kommer klart fram i et foredrag Tranmæl holdt i 1911:

Arbeidskjøperne er «moralsk» indignert over dette kampmiddel [sabotage] de, som ikke tar betænking at sulte ut sine arbeidere hvis de bare kan fremme sit profitbegjær, ikke tar i betænking at kaste arbeiderne ut av barakker og rønner, selv om det er midt paa svarte vinteren, ikke tar i betænking at forfølge de mest aktive organisationsmænd med svarte lister baade i ind- og utland. Det er overfor den slags folk vi skal være redde for at gripe til de midler vi har. Dette er stakkarslig og feig tale! (De faglige kampmidler og organisationsformen. Foredrag av Martin Tranmæl i Trondhjems Arbeiderforening den 2. december 1911. Sitert etter Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie nr. 1 1976, s. 219—220.)

Om Tranmæl ikke nevner erfaringene fra USA eksplisitt, har vel disse underbygget holdbarheten av denne argumentasjonen for ham.

Streikebryteri er kanskje det største problemet en svak fagbevegelse står overfor. Det skapte store problemer for den

norske fagbevegelsen ved århundreskiftet, og i USA så Tranmæl hvordan arbeidskjøperne systematisk benyttet uorganiserte og samvittighetsløse arbeidere både til å slå ned streikende og som streikebrytere, som under streiken i Colorado:

Noget nyt maatte søges.

Vi kjender midlet. Det er militæret. Men ikke nok dermed. Streikedistrikterne maatte gjøres om til et slags Sibirien. Den civile retsordning blev sat ud af kraft og krigslov erklæret. Dette skete den 3die januar d.a. Til at gjøre tjeneste i militsen hyredes endel af det laveste slags, som findes i byer og grubecentrer. Ingen med nogen selvagtelse vilde indlade sig paa frivillig at gjøre tjeneste i et saadant banditrytteri. (. . .)

Et skrækgement begynte nu, som længe skal søge sin lige.

Nu gjaldt det da om at skaffe streikebrydere. Agenter blev sendt til øststaterne, og disse lovede da guld og grønne skoge for dem, som vilde reise ud.

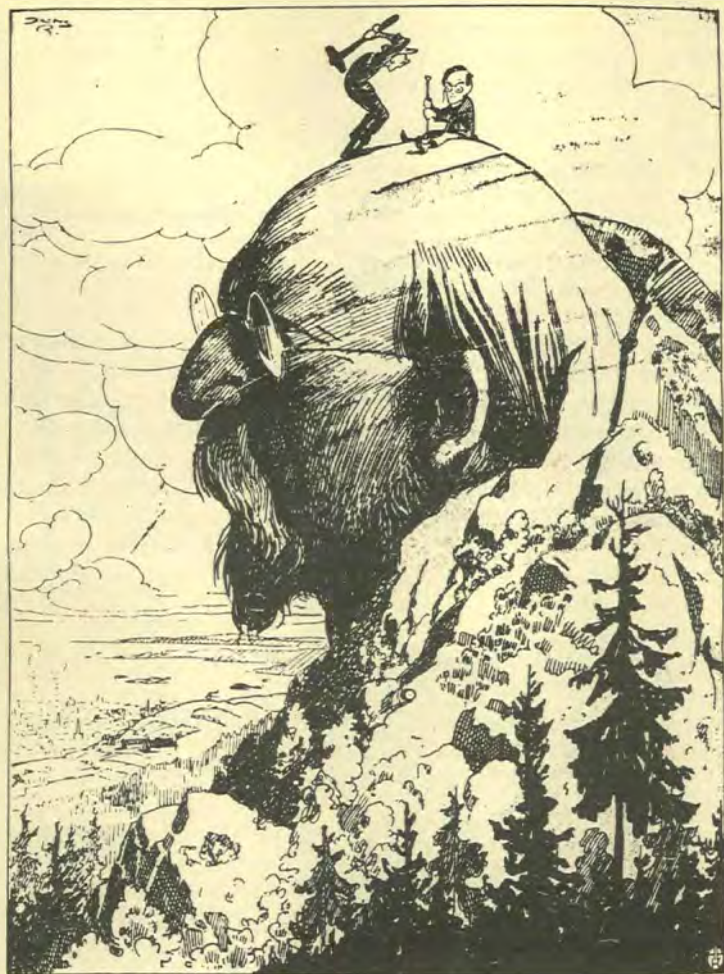
Fra Chicago lykkedes det under falsk foregivende at hyre 140 mand til Tellurich. Disse blev paa hele reisen og efter deres komme til bestemmelsesstedet bevogtet som slaver eller forbrydere. (Ny Tid 25/2 1904.)

Disse erfaringene fra USA lå nok under når Tranmæl seinere gang på gang agiterte for at de kraftigst mulige midler måtte taes i bruk for å få streikebrytere til å miste lysten til å la seg verve. Det var jo nettopp dette hans berømte tale fra 1912 om dynamitt i borehullene gikk ut på.

Vi har sett at Tranmæls studier av arbeidskamper i USA viste ham hvor hard og brutal klassekampen i et avansert kapitalistisk samfunn kan bli, samtidig som statens klassekarakter her kom klart fram. De mer teoretiske slutningene Tranmæl kan ha trukket av dette, er ikke originale, men oppholdet i USA har sikkert klargjort dem for ham, jeg vil nevne tre trekk: den vekten han la på det politiske arbeidet som supplement til det faglige, anti-militarismen og særlig kampen for å få anerkjent kraftigere midler i klassekampen. I forbindelse med kampmidlene er det en liten detalj som bør nevnes. I sitt først brev om gruvestreiken i Colorado skriver han:

Første skridt af arbeiderne efter streikens udbrud var at etablere egne butikker for at gjøre sig uafhængig af optrækkere og alle mulige hindringer fra den organiserede bande af arbeidsudsugere. Organisationen tog initiativet og arbeidernes kooperative udsalgssteder er blit en suksess. (Ny Tid 25/2 1904.)

Dette leder vel nokså direkte til at kooperasjonen blir nevnt som et kampmiddel i Tronhjemsresolusjonen.

Friskt blod

Syndikalisterne: «Partiet maa enten sprænges eller tilføres friskt blod — helst begge dele.»

(Hvepsen nr. 45, 1917)

Et mer sentralt punkt i Trondhjemsresolusjonen var at arbeiderne burde bekjempe tariffsystemet fordi dette svekket kampviljen blant arbeiderne i tariffperioden. På LOs kongress i 1907 nevner Tranmæl at denne taktikken blei benyttet i USA:

Med hensyn til tariffoverenskomster er det jo ogsaa meningsforsjel. I mange industrilande vil arbeiderne ha væk disse fællesoverenskomster. *Western Federation of Miners* i Amerika besluttet paa sin sidste kongres at fravige de kollektive overenskomster.

(Protokol over forhandlingerne ved Arb.s fagl. landsorganisations 5. kongres i Kristiania 9.—13. septbr. 1907. Kristiania 1907. s. 102.)

Når det gjelder kampmidlene obstruksjon og boikott, som var de mest kontroversielle av dem som blei nevnt i Trondhjemsresolusjonen, behandlet ikke Tranmæl disse i sine amerikabrev. Dette var midler som vel blei kjent i Norge fra den kontinentale syndikalismen, og Tranmæl blei sansynligvis fortrolig med dem via syndikalistene i Trondheim. Det inntrykket han fikk fra USA om hvor brutal og skånselløs klassekampen kan være, gjorde ham sikkert åpen for å akseptere disse kampmidlene.

Blei Tranmæl syndikalist i USA?

Det er en vanlig oppfatning at IWW var en syndikalistisk organisasjon da Tranmæl var i kontakt med den, og at de impulsene Tranmæl fikk fra IWW for en stor del forklarer hvorfor fagopposisjonen fikk sin syndikalistiske karakter.

Jeg har tidligere i artikkelen berørt deler av dette spørsmålet, men jeg vil her behandle det mer systematisk.

Syndikalismen oppsto i Frankrike i 1890-åra, og den fikk sin første systematiske utforming i Amiens-resolusjonen fra 1906. Svært forenklet kan vi si at den kontinentale, rene syndikalismen har tre teoretiske hovedkomponenter: klassekampen skal drives med alle midler (et syndikalistisk yndlingsuttrykk var «direkte aksjon»), *hele* arbeiderklassen skal organiseres, helst så desentralisert som mulig og arbeidernes kamp skal bare foregå på det faglige plan. Dette skulle vise seg å være en ideologi som bare var tilpasset en situasjon hvor arbeiderklassen kunne drive en offensiv kamp, altså bare under en høykonjunktur. Derfor fikk syndikalistiske ideer innpass i arbeiderbevegelsen i de fleste industrialiserte land fram mot

Av temperament og innstilling er Martin Tranmæl revolusjonær. Noen tilhenger av vold og terror har han sikkert aldri vært, for dertil er han et altfor snildt menneske med mange gode menneskelige egenskaper. Men fylt av oprørsånd og revolusjonslyst er han like fullt. For øieblikket er han en lidenskapelig tilbeder av demokratiet. Ingen bekjenner sig til folkestyret med en mere utrettelig iherdighet enn Tranmæl. Men man skal være klar over at det folkestyre og demokrati han kjemper for, er akkurat det som passer *ham* og *hans* bevegelse. Det er like snevert og smalsporet som den socialisme han har preket. . . .

Aftenposten 27.6.1939.

Sannheten om det norske parti

. . . den halvsyndikalistiske, halvreformistiske Tranmælgruppen. I spissen for den står en mann som personlig er arbeiderbevegelsen hengiven, men som haapløst har tullet sig bort i I.W.W. ideologi, en mand for hvem marxismens grundprinsipper var, og aapenbart ogsaa forblir aa være en bok som er lukket med syv segl.

(Grigorij Sinovjev, Norges Kommunistblad 27.11.1923)

1920, men av samme grunn døde den ut nesten overalt etter konjunkturumslaget 1920/21.

Når syndikalismen i denne perioden hadde en slik omfattende karakter, er det ikke noe problematisk i at syndikalistiske ideer også vant innpass i Norge, landet var jo i ferd med å bli en integrert del av det internasjonale kapitalistiske systemet som følge av den kraftige økonomiske veksten fra 1905. Det virkelige problemet er heller hvorfor den førende syndikalistiske retninga i Norge fikk en særegen utforming, i og med at den ikke avviste politisk arbeid, og i vår sammenheng må vi også ta opp i hvor stor grad Tranmæls erfaringer med IWW kan ha virket inn.

Årsakene til at anti-politisk agitasjon aldri fikk noen særlig oppslutning i Norge, kan jeg ikke gå inn på i full bredde her, men den viktigste faktoren var, etter min mening, at DNA i liten grad hadde samarbeidet med Venstre og det liberale borgerskapet. Derfor var partiet lite kompromittert i øynene til den revolusjonære delen av arbeiderklassen.

Som vi har sett tidligere, gikk hverken IWW i 1905 eller fagopposisjonen mot politisk arbeid. I 1908 blei IWW splittet i en reinsyndikalistisk og en moderat fløy, og den reinsyndikalistiske fikk størst oppslutning. Her ligger nok årsaken til at mange har oppfattet IWW som reinsyndikalistisk helt fra starten.

Fagopposisjonens syn på dette punktet var at fagbevegelsen var det viktigste middel i arbeidernes revolusjonære kamp, men at det politiske arbeidet var et viktig supplement. Dette var helt i tråd med Tranmæls syn, dette har jeg vist tidligere i artikkelen, og det kom særlig tydelig fram når han vendte seg mot de reine syndikalistene som også fantes innen organisasjonen.

Vi ser altså at IWWs opprinnelige program stemmer godt overens med fagopposisjonens: bred organisering (men fagopposisjonen hadde en mer desentralisert struktur), militant kamp med revolusjonært siktepunkt og at det faglige og politiske arbeidet skulle gå hand i hand.

Det er rimelig å slutte at Tranmæl nok hadde IWW i tankene da han var med på å utforme fagopposisjonens program, men det er nok galt å tro at han slavisk brukte IWW som modell. Riktignok skreiv han i 1905:

Den nye organisation er sikkert den mest klarlinjede og moderne bevegelse vi hidtil har havt paa det økonomiske omraade. Derfor er dens principer og metoder af international betydning. (Ny Tid 25/7 1905.)

Men vi har jo alt sett at han ikke benyttet IWWs organisationsform, og Tranmæl var nok for mye pragmatiker til å benytte seg av ideer for ideenes egen skyld. I hele Tranmæls virksomhet kan man nok tvert om spore en klar skepsis til teoribygging.

Konklusjon

Det hender at et menneske opplever situasjoner av en slik karakter at hele deres livsoppfatning endres. Tranmæls erfaringer i USA var ikke av en slik art; det er vel heller slik at hans møte med USA aksellererte hans politiske utvikling. Han var sosialist også før USA-oppholdet, men den nokså uskolerte 21-åringen som krysset Atlanteren i 1900, vendte tilbake for godt med en klar politisk holdning.

Jeg er enig med Arne Kokkvoll når han i sin artikkel om Tranmæl i Norsk biografisk leksikon skriver: «Fra Amerika tok han særlig med sig inntrykk av hardere og røffere metoder i arbeidernes faglige og politiske kamp». (s. 62.) Dette la vel grunnlaget for hans seinere agitasjon for at arbeiderne måtte utvikle sine kampmidler, både mot arbeidskjøperne og klassestaten.

Tranmæls studier av de faglige organisasjonene i USA hadde nok innvirkning på hans syn på at fagbevegelsen måtte ha en revolusjonær målsetting og være organisert slik at den omfattet hele arbeiderklassen, på tvers av faggrensene. Vi kan her snakke om en negativ innflytelse fra AFL, og en positiv innflytelse fra IWW.

Den norske fagopposisjon var en syndikalistisk preget organisasjon, men adskilte seg fra den reine syndikalismen, i sitt syn på betydningen av det politiske arbeidet. Tranmæl sto klart på fagopposisjonens linje her, men på dette område mener jeg at innflytelsen fra IWW var mindre viktig. Hele Tranmæls bakgrunn og holdning til DNA gjorde det umulig for ham å bli anti-politisk.

Oppholdet i USA klargjorde Tranmæls syn på kapitalismen og påskyndet hans politiske utvikling, men den største betydningen det fikk var nok at Tranmæl i USA fikk sett hvor uforsonlig og brutal klassekampen var i et utviklet kapitalistisk samfunn, en samfunnstype som Norge fra 1905 utviklet seg mot.

Litteratur

Jeg har kildehenvisning ved hvert enkelt sitat i artikkelen. Bibliografi over Tranmæls artikler i perioden finnes et annet sted i dette nummeret av tidskriftet. Under følger ei liste over bøker og artikler som har vært nyttige for meg, og som kan brukes av dem som vil sette seg i bedre inn i disse problemene.

Om Tranmæl

Gabrielsen, Bjørn: Martin Tranmæl ser tilbake. (Oslo 1959.)

Nokså lettvtint journalistisk. Anekdotepreget.

Kokkvoll; Arne: «Martin Tranmæl.» i Norsk biografisk leksikon.

Vel det beste som er skrevet om Tranmæl. Legger stor vekt på Tranmæls røtter i bondesamfunnet. Artikkelen er trykket opp igjen i dette nr. av TFAH.

Zachariassen, Aksel: Martin Tranmæl. (Oslo 1939.)

Grundig biografi til 60-årsdagen. Lite analytisk og ukritisk.

Om syndikalismen

Bull, Edv. d.e.: «Syndikalisme.» i «Det tyvende aarhundrede». 1914.

En kort artikkel, men god. Setter syndikalismen inn i sin historiske sammenheng.

Åman, Valter: Svensk syndikalism. (Stockholm 1938.)

Sosialdemokratisk kritikk av syndikalismen. Inneholder nokså mye stoff.

Om IWW

Brissenden, Paul F.: The IWW — A Study of American Syndicalism. (New York 1919.)

En meget omfangsrik historikk over IWW.

Om fagopposisjonen og radikaliserings av DNA

Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie. Nr. 1 1976.

Et spesialnummer om disse emnene. Innholder mye godt stoff, bl.a. Edv. Bull d.e.: Arbeiderbevegelsens stilling i de tre nordiske land 1914—1920.

Holm, Ingar: «Noen synspunkter på Den norske fagopposisjon.» i «Historisk tidsskrift» nr. 1 1976.

Et forsøk på å forklare hvorfor fagopposisjonen hadde en så særegen ideologi.

Om miljøet rundt Tranmæl

Bull, Edv. d.y.: Trønderne i norsk arbeiderbevegelse før 1914.

En grundig beskrivelse av arbeiderbevegelsens utvikling i Trøndelag, med hovedvekt på tida fra 1905.